
Anàlisi de la convivència a la comunitat educativa de l'Hospitalet de Llobregat

Manel Gil López

Obdúlia Domínguez Torrecillas

Òscar Rubio Peñas

Espai d'Anàlisi Social (EDAS)

Resum: Aquest informe parteix de la preocupació pel deteriorament del clima de convivència entre l'alumnat de secundària de les nostres escoles, reflectit en moltes ocasions pels mitjans de comunicació. En aquest sentit, s'ha volgut analitzar la realitat d'una comunitat educativa concreta, des de la perspectiva dels responsables dels centres i dels alumnes. La recerca, que ha tingut el suport de la Fundació Jaume Bofill, s'ha dut a terme a la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat i basa els seus resultats en entrevistes fetes als responsables de vint-i-cinc centres de secundària i en les respostes a un qüestionari administrat a una mostra de 380 alumnes de dotze a setze anys. La recerca destaca que l'afèbliment general dels valors de respecte i de tolerància envers la diferència, juntament amb la provada existència de prejudicis, són factors que afecten negativament la convivència a les aules. Malgrat això, es comprova que les relacions interculturals a l'aula i la formació en valors de respecte i de tolerància envers la diferència faciliten el contacte i el coneixement del *diferent*, permeten esvaïr els prejudicis inicials i afavoreixen un accelerament del ritme d'acceptació, cosa que finalment millora la convivència a les aules.

1. Objecte i objectius de la recerca

Als darrers temps, ha estat cada vegada més freqüent sentir a parlar de les dificultats per les quals travessa avui l'ensenyament secundari, sobretot arran de la implantació de la reforma educativa. Un dels aspectes que més ressò social ha tingut, al voltant d'aquesta problemàtica que afecta negativament professors i alumnes, ha estat

el progressiu deteriorament del clima en què es desenvolupen les classes. Diverses són les causes que s'apunten com a factors que contribueixen a un augment de la conflictivitat i que incideixen negativament en la convivència dins la comunitat educativa, però la nostra recerca ha volgut centrar-se a esbrinar si existeix alguna relació entre aquest malbaratament de la convivència i la manca o afebliment dels valors de respecte i de tolerància dels alumnes envers la diferència. Creiem que aquest enfocament té una gran importància, sobretot si pensem que vivim en un context de transformació global, i que té diverses conseqüències a escala social, una de les quals es constata en la progressiva transformació de la nostra societat en una societat pluricultural, en què individus i grups de diferents orígens han d'aprendre a conviure d'una manera harmònica i enriquidora.

L'origen de la nostra hipòtesi de treball se centra en la voluntat de detectar indicis que permetin neutralitzar les tesis que afirmen que el contacte entre cultures és conflictiu i comporta violència i enfrontament entre els diferents. Segons la nostra perspectiva, el conflicte no s'origina de manera espontània i ineludible en posar en contacte en un mateix territori grups d'origens, cultures i/o religions diferents. Quan aquest conflicte té lloc, s'origina en l'existència prèvia de prejudicis i de sentiments de superioritat d'un dels grups, normalment el més nombrós o predominant, a partir dels quals s'atribueixen, de forma gratuïta, una sèrie de qualitats negatives als integrants de la resta de grups. Aquests prejudicis lligats a un desconeixement de l'altre i a una por irracional que, com un sentiment primari, es genera en alguns individus a partir del contacte amb allò desconegut és, potser, l'origen del conflicte multicultural.

La nostra proposta no nega que el contacte entre cultures pugui ser (o ho sigui de fet) problemàtic, i és per aquesta raó que hem portat a terme la recerca amb la il·lusió d'oferir un enfocament que ajudi professors i alumnes a establir les bases per assolir una convivència millor. La nostra proposta es basa en la construcció de la convivència mitjançant la utilització de diferents maons. La base ha d'estar constituïda per uns sòlids *valors de respecte i de tolerància* envers l'altre i envers la diferència. Aquests valors, transmesos per totes les institucions socialitzadores, han de constituir la base d'una actitud oberta de l'individu en relació amb els grups que són diferents al propi. La segona pedra ha de ser el *contacte integrador* entre aquests grups diferents. El contacte quotidià entre els estranys, en un context de tolerància i de respecte i amb voluntat, per totes bandes, de resoldre els possibles conflictes que puguin sorgir a partir del mateix fet convivencial, afavoreix el *coneixement de l'altre*, que es-

devé el tercer maó per consolidar la convivència. En aquest sentit, la nostra recerca s'ha desenvolupat amb la intenció de comprovar fins a quin punt el conflicte que es dona a les aules té l'origen en l'afèbliment dels valors de respecte a la diferència i si el contacte intercultural n'esdevé un catalitzador, o bé si, al contrari, a partir d'aquest contacte entre grups de diferents orígens els prejudicis minven i el possible conflicte intercultural tendeix a desaparèixer. És a dir, la nostra hipòtesi de treball, formulada a partir de la tasca desenvolupada en la fase exploratòria de la recerca, és la següent: la convivència intercultural juntament amb l'assimilació de valors de respecte a la diferència adquirits a través de la formació dilueixen el conflicte potencial entre cultures.

2. Localització geogràfica i fases de la recerca

Per trobar indicis que ratifiquin, en la mesura possible, la nostra hipòtesi de treball hem volgut analitzar l'estat de la qüestió en una comunitat educativa concreta, caracteritzada per la diversitat dels alumnes a tots els nivells, però sobretot en relació amb les característiques culturals, ètniques, religioses i/o lingüístiques. Hem pensat que, d'aquesta manera, ens seria més senzill cercar i identificar les possibles actituds, valors i comportaments intolerants de l'alumnat envers la diferència, que podrien contribuir a malbaratar la convivència en el si de la comunitat educativa. Per aquesta raó, i aprofitant l'interès mostrat pel seu Ajuntament al voltant del tema, la recerca s'ha desenvolupat en els centres d'ensenyament secundari, tant públics com privats concertats, de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, municipi que es caracteritza per la gran diversitat d'orígens i cultures dels seus veïns.

La recerca ha estat plantejada a partir de dues fases diferenciades. La primera, de caràcter exploratori i realitzada mitjançant tècniques qualitatives de recollida i anàlisi de la informació, cercava recollir la percepció dels responsables dels centres d'ensenyament secundari respecte a la convivència a les aules i l'existència d'actituds i manifestacions intolerants dels alumnes envers la diferència. En aquesta primera fase, portada a terme entre el 21 de març i el 20 d'abril de 2001, ens hem adreçat als responsables de tots els centres d'ensenyament secundari del municipi a fi d'efectuar una primera aproximació a la realitat objecte d'estudi des de la perspectiva del professorat. D'aquesta manera, s'han fet entrevistes semiestructurades als directors i/o caps d'estudi dels vint-i-set centres que en primera instància van acceptar col·laborar a la recerca.

La segona fase, acomplerta entre octubre i novembre de l'any 2001, s'inicià amb la creació de dos grups de discussió al voltant de la situació a les aules amb alumnes de primer, segon, tercer i quart curs d'ESO de centres de la ciutat. A partir de l'anàlisi de la seva percepció respecte a la situació als centres, més l'anàlisi de la percepció dels responsables dels centres, es va dissenyar el qüestionari que va ser distribuït a una mostra representativa dels alumnes dels centres que van acceptar de col·laborar a la recerca, per tal de recollir la percepció dels mateixos alumnes.

En darrer terme, la fase de l'anàlisi s'ha centrat en un estudi comparatiu de les diferents perspectives dels dos col·lectius respecte a la realitat a les aules.

3. Característiques bàsiques de les poblacions estudiades

3.1. Centres d'ensenyament secundari

Els directors o caps d'estudi entrevistats a la primera fase de la recerca pertanyen a vint-i-set del total de trenta-sis¹ centres d'Ensenyament Secundari Obligatori inclosos a les cinc zones educatives de l'Hospitalet de Llobregat. En aquesta primera fase, hi van participar la totalitat dels quinze centres de titularitat pública (IES), mentre que del total de vint-i-un centres privats que hi ha al municipi només van accedir a col·laborar dotze centres. Aquesta relació, però, no es va mantenir a la segona fase de la recerca, ja que dos dels centres privats que van col·laborar a la primera fase no ho van fer a la segona.

3.2. Alumnes enquestats

Les característiques sociodemogràfiques bàsiques del total de 380 alumnes que configuren la mostra escollida són les següents: el 48,4 % dels alumnes enquestats han estat noies, mentre que el 51,6 % restant eren nois. Les edats dels entrevistats oscil·laven entre els onze i els setze anys.

I en relació amb les seves famílies, podem dir que la família de l'alumne mitjà té una estructura convencional de parella amb fills, és majoritàriament de parla castellana i la mitjana d'edat dels pares és

1. L'IES Provençana no ha estat inclòs a cap fase de la recerca, ja que es tracta d'un centre de formació professional.

de 44,7 anys, mentre que la de les mares és de 41,8 anys. Respecte al nivell d'instrucció dels progenitors, al voltant del 90 % tenen alguna titulació, principalment estudis primaris o secundaris. Socioeconòmicament, parlem d'una família de nivell mitjà-baix, en la qual majoritàriament treballen els dos membres principals del nucli familiar.

4. Síntesi i aspectes rellevants

La recerca ha estat estructurada amb la intenció d'analitzar quatre aspectes que s'han considerat bàsics:

1. El primer ha estat intentar establir, des de les dues perspectives que hem tingut en compte, quin és el tractament que es fa en els centres de temes relacionats amb valors de respecte i de tolerància envers la diferència, a més d'analitzar quin és el grau d'acceptació d'aquests valors entre els alumnes.

2. En un segon moment, la recerca s'ha volgut orientar a partir de l'anàlisi de les perspectives dels responsables dels centres i dels alumnes, a fi de conèixer quin és el *nivell de conflictivitat a les aules* i determinar quines són les seves característiques. Un cop s'ha constatat l'existència de conflicte a les aules, l'equip de recerca ha posat un èmfasi especial a verificar si aquest conflicte té una vessant que s'origina en l'existència d'actituds i comportaments intolerants i discriminatoris per part dels alumnes envers la diferència. En comprovar l'existència d'aquest component excloent i discriminatori en el conflicte a les aules s'ha analitzat quines diferències són objecte de rebuig i qui el practica majoritàriament.

3. En un tercer moment de l'anàlisi, a partir de la constatació que una part dels conflictes convivencials que tenen lloc a les aules dels centres estudiats s'originen en actituds intolerants, hem volgut determinar quin és l'origen presumible d'aquestes actituds de rebuig a la diferència.

4. En darrer terme, un cop s'ha verificat que el conflicte a les aules és una realitat i que té un component de rebuig de la diferència, i a més, que la percepció dels alumnes envers la immigració i els seus protagonistes és ambivalent i té una part negativa revestida de prejudicis envers els immigrants, hem volgut establir si aquesta actitud discriminatòria, afavorida per influències de l'entorn de l'alumne, roman en el món conceptual dels alumnes o si pren forma en actituds reals de discriminació envers companys que són de cultures i/o ètnies diferents. El nostre objectiu és intentar provar que el contacte intercultural a les aules i l'assimilació de valors de

respecte envers la diferència actuen com a elements apaivagadors d'un possible conflicte entre cultures, tot i l'existència prèvia de prejudicis.

4.1. El tractament de valors de respecte a la diferència

En el programa educatiu dels centres participants a la recerca es fa un tractament transversal dels valors de respecte a la diferència. No hi ha, en general, un tractament específic.

En canvi, en aquells centres en què existeix població immigrada, els seus responsables i el docents estan més conscienciats i dediquen més esforços a la formació en valors de tolerància i de respecte a la diferència. És a dir, s'actua sobre la base de realitats presents i no tant d'hipotètics futurs.

L'anàlisi de la percepció que els alumnes tenen respecte d'haver tractat una sèrie de temàtiques relacionades amb la transmissió de valors de respecte *a la diferència* reflecteix que hi ha un sector prou ampli d'alumnes (entre un 20 % i un 40 %) que manifesten no tenir percepció d'haver tractat totes les temàtiques proposades en el qüestionari. Un petit percentatge (el 3,7 %) afirma no haver-les tractat mai de forma específica. Com es veurà més endavant, aquest és un punt cabdal, ja que la transmissió de valors de respecte i de tolerància es perfila com un dels pilars de la convivència. Els alumnes que declaren haver treballat amb valors de respecte i de tolerància manifesten una major sensibilització envers el rebuig a la diferència i un menor rebuig a tenir amistat amb companys d'altres ètnies.

En aquest sentit, s'han detectat diferències significatives en els resultats obtinguts entre els alumnes segons el tipus de centre al qual ens referim. Així, doncs, les dades reflecteixen que hi ha un percentatge més gran d'alumnes d'escoles privades concertades que afirmen ser conscients d'haver tractat aquestes temàtiques de manera específica, que no pas d'alumnes d'escoles públiques. Aproximadament, el 78 % dels alumnes de les escoles privades afirmen haver tractat específicament les temàtiques assenyalades, davant un 65 % dels alumnes de les escoles públiques.

Finalment, preguntats els alumnes sobre la importància que donen a aquests valors en la seva vida diària fora de l'escola, sembla que una gran part d'ells els interioritzen i els fan seus, ja que gairebé el 70 % afirmen que són importants o molt importants.

4.2. La convivència a les escoles: comportaments i actituds dels alumnes a les aules

La percepció dels responsables dels centres i dels alumnes pel que fa a aquesta qüestió és desigual: mentre que per als primers la convivència a les aules es desenvolupa dins els límits de la normalitat, tot i que pot arribar a ser puntualment conflictiva, els alumnes pensen que *existeix un nivell de conflictivitat prou elevat que afecta la convivència a les aules*. Una tercera part de l'alumnat considera que l'ambient a les aules és massa conflictiu, i d'aquests, el 64 % (20,5 % del total d'alumnes) creuen que aquest conflicte afecta la relació dels alumnes amb el professor i que s'arriba a una situació de manca de respecte general envers la seva persona.

A partir de l'anàlisi estadística de les dades no s'ha detectat que aquesta situació conflictiva a les aules es concentri en àrees determinades, sinó que més aviat és un fenomen que s'estén d'una manera més o menys regular a totes les zones educatives de l'Hospitalet de Llobregat. Tot i això, hem detectat que la seva intensitat és desigual si parlem de centres públics o de centres privats concertats. Segons la percepció dels alumnes entrevistats, el nivell de conflicte és més elevat en els centres de titularitat pública que en els privats concertats. Aquest fet podria explicar-se per diversos motius, entre els quals volem destacar:

— Segons la percepció dels alumnes, els centres privats fan un esforç més gran per a la formació en valors i això influeix de manera directa en l'actitud dels alumnes i millora la convivència a les aules. Aquest és el primer indicatiu que hem trobat que reforça la idea que la formació en valors de respecte i tolerància és un dels pilars de la convivència.

— D'altra banda, segons la Conselleria d'Ensenyament, semblaria provat que alguns centres concertats fan una selecció dels alumnes matriculats; si això és cert, seria fàcil que els joves més conflictius arribessin a veure's concentrats a les escoles públiques.²

Un indicador prou clar de l'existència de conflicte a les aules és el percentatge d'alumnes que d'una manera o d'una altra s'han sentit agredits a l'escola. En aquest sentit, un 23,4 % dels alumnes entrevistats afirmen haver estat agredits a l'escola durant el curs 2000-2001. El tipus d'agressió més habitual és la verbal (68,5 %), seguida

2. Joan M. Girona, a Francesc CARBONELL, *Educació i immigració: Els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social*, Barcelona, Mediterrània, 2000.

per l'agressió física (39,3 %) i el fet de ser objecte de burles (16,8 %). Tal com apuntaven els responsables dels centres, la situació de conflicte en la convivència a les aules sembla estar en part motivada per actituds d'intolerància, discriminació i rebuig de companys a partir d'algun tipus de diferència. Per una banda, un 83 % dels alumnes han presenciat com un company era destorbat per ser d'una determinada manera o per tenir una característica que el diferenciava de la resta: ser d'una altra ètnia, ser diferent físicament o psíquicament, per raó de sexe, per ser molt estudiós (*empollón*). Per una altra banda, el 49,2 % afirmen que companys seus han estat rebutjats per ser diferents de la resta.

Els alumnes que manifesten que companys del seu grup classe són discriminats per ser diferents de la resta apunten com a principals motius del rebuig a les diferències de caràcter (39 %), diferències físiques (30,5 %) i diferències ètniques (13,4 %).

A diferència de la percepció dels responsables dels centres, captada a la primera fase de l'estudi, els alumnes manifesten que les manifestacions de rebuig i d'exclusió a les aules són majoritàriament de caràcter col·lectiu, i que en ocasions tot el grup classe arriba a estar implicat en aquests fets discriminatoris. Tot i que també es donen casos individuals, habitualment es tracta de grups d'alumnes que victimitzen un o diversos companys de classe, a partir d'un fet o d'una característica que els diferencia de la resta, i que, per tant, són fàcilment identificables per aquella característica. Els responsables dels centres consideraven que aquestes manifestacions discriminatòries responien a situacions puntuals i que estaven basades en prejudicis envers la diferència. En canvi, segons la percepció dels alumnes, tot i que la majoria són manifestacions puntuals, cal apuntar que en un 27 % dels casos són percebudes com a accions sistemàtiques.

La lectura positiva que hem de fer d'aquesta situació és que sembla existir una relació directa entre haver estat format en valors de solidaritat, respecte i acceptació de les diferències i el fet de denunciar en major proporció actituds discriminatòries. És a dir, que la formació en valors de tolerància davant la diferència dona lloc a una sensibilització més gran de l'alumne, i això millora la convivència a les aules. Aquesta relació es dona a nivell general, en aquells alumnes que han treballat de forma específica qüestions relatives, sobretot, al treball en grup, a l'acceptació de diferències culturals i a entendre els problemes aliens. D'altra banda, els alumnes dels centres privats concertats, on es fa un major tractament específic de temes relacionats amb la transmissió d'aquests valors, denuncien en una mesura superior aquests fets discriminatoris. Com es recordarà,

també és en aquests centres on els alumnes han manifestat que el nivell de conflicte és menys elevat, cosa que indica que el camí a prendre per millorar la convivència és el de la formació específica en valors.

4.3. Origen de les actituds intolerants envers la diferència

Des de la perspectiva dels responsables dels centres són diverses les causes que porten a l'existència d'aquest tipus de comportaments discriminatoris que afecten la convivència a les aules. Els entrevistats apunten a una combinació de diversos factors, entre els quals destaquen una creixent manca de valors de respecte, l'existència de prejudicis alimentats directament per l'entorn familiar i social dels alumnes i la reproducció d'una sèrie de patrons de rebuig que es troben subjacents socialment.

Amb aquest punt de partida, l'anàlisi des de la perspectiva dels alumnes s'ha centrat a comprovar, en primer lloc, l'existència de prejudicis. En segon terme, hem volgut acostar-nos a conèixer quin és el grau d'influència de la família i d'altres factors de l'entorn (escola, mitjans de comunicació i amics) en la configuració de l'opinió i de l'actitud de l'alumne davant un fet concret. Per assolir aquests objectius, hem escollit analitzar l'actitud que té l'alumne davant la immigració perquè es tracta d'un fet social que per les seves característiques pensem que és adient per comprovar de quina manera incideix en la convivència a les aules, ja que:

- es tracta d'un fet paradigmàtic de la diferència i la diversitat, protagonitzat per persones amb diferències culturals, ètniques, religioses, etc. respecte a la societat d'acollida;

- és un fet polèmic, transformador de la nostra societat i, per tant, tothom (docents, alumnes, pares, mitjans de comunicació, etc.) té una opinió formada o almenys ha pres una posició al seu respecte. D'aquesta manera podríem determinar si existeixen prejudicis entre els alumnes i els pares, tal com afirmaven els responsables dels centres, i a més es podria comprovar la influència dels agents socialitzadors en els alumnes;

- l'anàlisi de la convivència a les aules ens ha permès constatar que una part del conflicte és provocat per actituds intolerants i discriminatòries envers la diferència. Si es constatés l'existència de prejudicis envers els immigrants, hauríem d'elucidar si aquests comporten rebuig a les aules envers aquest col·lectiu o si, en canvi, en el cas de la interrelació entre col·lectius diferents, existeixen una sèrie

de factors que permeten apaivagar aquest conflicte basat en el rebuig a la diferència.

Els resultats obtinguts reflecteixen quina imatge tenen del fet migratori els joves entrevistats. Els joves, fent-se ressò del concepte emès d'uns anys ençà des de les institucions públiques i els mitjans de comunicació, conceben que l'immigrant és l'estranger, prioritàriament aquell que ve a treballar a Catalunya.

Tot i que a nivell quantitatiu els joves enquestats valoren la immigració per sobre de la mitjana en una escala de l'1 al 7 (3,8), la realitat és que gairebé la meitat (49,3 %) pensen que és un fenomen negatiu i positiu per igual, i una tercera part (31,9 %) el qualifiquen com un fenomen negatiu. Així, doncs, la seva valoració majoritària barreja aspectes positius amb aspectes negatius.

Les raons que fan pensar que la immigració és un fenomen positiu es troben en dues postures diferents: una postura més econòmica, que veu allò que d'econòmicament positiu pot comportar la presència dels immigrants per a la societat d'acollida, i una altra postura, més humanista, que destaca una suposada millora de la qualitat de vida dels immigrants en integrar-se a la nova societat, i també la seva aportació cultural a la nostra societat.

D'altra banda, les raons que segons els joves fan pensar que la immigració és un fenomen negatiu reflecteixen prejudicis i estereotips, com el fet que els immigrants són una font de problemes, que treuen llocs de treball als autòctons o que tan sols es dediquen a robar.

Tot i la imatge més aviat negativa de la immigració i dels immigrants, els joves, *a priori*, opinen majoritàriament que els immigrants han de tenir els mateixos drets que els autòctons. D'altra banda, s'han trobat novament relacions significatives entre l'opinió dels alumnes respecte a la qüestió dels drets dels immigrants i el fet d'haver treballat o no de manera específica a classe temes relacionats amb l'acceptació de les diferències culturals. Segons això, els alumnes que ho han fet pensen en major proporció que els que no ho han fet que immigrants i autòctons han de tenir els mateixos drets en l'accés al treball.

En relació amb la influència de l'entorn en la concepció que l'alumne té del fet migratori podem concloure que la primera font d'informació sobre la immigració per a la major part dels alumnes són els mitjans de comunicació, seguits dels pares i l'escola i en últim lloc els amics. En canvi, les fonts de significat principals respecte al mateix tema són els pares i l'escola, seguides de prop pels amics i en darrer lloc els mitjans de comunicació.

Tal com ja apuntaven els responsables dels centres a la primera

fase de la recerca, les respostes dels alumnes identifiquen una manifesta postura de rebuig a la diferència en una part important dels pares. S'ha detectat que molts d'aquests tenen una visió més aviat intolerant de la immigració i de rebuig envers els immigrants (al voltant del 50 % pensen que no haurien d'entrar tants immigrants). Segons això, l'entorn familiar, que és font de significat per al jove, i que com a tal determina part del sistema de valors que configura la seva existència i la seva conducta, en alguns casos transmet valors oposats als que són transmesos per l'escola.

Ens sembla evident que l'imaginari dels alumnes respecte a la immigració i els immigrants és una compilació, moltes vegades caòtica, de conceptes, prejudicis i estereotips, provocada per l'existència d'aquests discursos contradictoris. Aquesta situació, en la qual les dues principals fonts de significat emeten discursos oposats, pot provocar en el jove un estat de confusió, d'anomia, que faci que no tingui clar quines són les regles a seguir i els valors a tenir en compte, sobretot en situacions personals i/o socials de conflicte.

4.4. Les relacions interculturals a les aules

Unes tres quartes parts del col·lectiu d'alumnes entrevistats afirmen tenir amiatat amb persones d'origen diferent del propi. Aquest fet està directament relacionat amb el fet de conuiuïre a classe amb persones que són d'aquests orígens diferents. Aquesta constatació, que pot semblar evident, ens indica que el contacte intercultural no comporta inevitablement conflicte; al contrari, en determinades circumstàncies afavoreix que s'estableixin relacions personals d'amiatat.

Tot i això, existeixen elements, com els prejudicis, que condicionen la relació amb determinats col·lectius diferents. En el nostre cas, el nivell d'amiatat dels alumnes amb persones de col·lectius diferents segueix una certa proporcionalitat amb la seva presència numèrica a les aules, però, en canvi, el fet de tenir companys d'ètnia gitana no comporta tenir amics d'aquesta ètnia. Cal, doncs, esmerçar-se a combatre amb arguments l'existència d'aquests prejudicis i tòpics, que també afecten l'actitud d'una part dels alumnes envers altres col·lectius diferents culturalment i/o ètnica, com són els magribins.

Tot i l'existència d'actituds discriminatòries i/o de rebuig envers el col·lectiu magribí, el fet és que aquestes minven a mesura que la relació quotidiana ajuda a conèixer aquell que és *diferent*, i hom arriba a acceptar-lo. Això es pot comprovar analitzant les respostes

dels alumnes que comparteixen aula amb companys magribins, en relació amb els que no ho fan. Així:

— Els alumnes que tenen companys magribins a classe tenen amics magribins en una proporció més gran que els que no comparteixen classe amb companys magribins. D'altra banda, es comprova que la relació entre aquestes variables és més forta en els casos en què l'alumne tracta valors de respecte i de tolerància a classe.

— També s'estableix una relació significativa entre el fet de tenir companys magribins a classe i l'existència de prejudicis pel que fa a establir amistat amb una persona magribina. Així, doncs, entre aquells que tenen companys del Magrib a classe hi ha un percentatge menor de persones amb prejudicis a l'hora d'establir amistat amb magribins, que no pas en el cas contrari.

Finalment, hem de fer referència a la gairebé inexistència de rebuig envers els alumnes d'origen sud-americà. La gairebé total integració d'aquest col·lectiu és deguda, segons l'equip investigador, a l'existència d'uns elements comuns amb els alumnes autòctons, com poden ser la llengua, la religió, algunes pràctiques culturals similars, etc., que actuen com a elements atenuadors del conflicte en acostar les diferents realitats de l'un i de l'altre col·lectiu.

En una altra línia d'elements que es poden destacar de la recerca hi ha el fet que les diferències detectades entre la perspectiva dels responsables dels centres i la dels alumnes poden estar motivades en part per l'existència d'actituds de rebuig de l'alumne envers la institució escolar. En aquest sentit, cal destacar el fenomen de la *impermeabilització*. Aquest és un procés d'aïllament dels alumnes respecte a la institució escolar i el professorat: els alumnes impermeabilitzen el seu món davant el món que representa la institució i fan gairebé impossible de conèixer què és el que realment pensen. Aquesta situació provoca l'existència d'una *majoria silenciosa* de la qual només se sap que actua de manera políticament correcta, seguint les normes de la institució, però de la qual no es coneix si ha fet seus els valors que l'escola vol transmetre.

En aquesta línia, també cal destacar l'existència a les aules d'un tipus de conflicte, el conflicte acadèmic, que troba les seves causes en la manca de respecte i el rebuig a estudiar que es manifesta en aquells alumnes que es veuen obligats a fer-ho. Les conseqüències d'aquest conflicte són un ambient de treball deficient que afecta el rendiment escolar de tota la classe i per descomptat l'ambient que es respira a les aules.

Existeix un conflicte entre els discursos emesos per la família i

l'escola al voltant de la qüestió del respecte a la diferència. Aquestes institucions, que són les dues principals fonts de significat de l'alumne i que, per tant, determinen part del sistema de valors dels joves, en alguns casos transmeten valors que són oposats. Això pot donar peu a un estat de confusió en el jove, de manera que no tingui clar quines són les regles a seguir i els valors que cal tenir en compte en la relació amb els altres.

La situació conflictiva a les aules és un fenomen que afecta, d'una manera més o menys regular, totes les zones educatives del municipi. Tot i això, es detecten diferències en la percepció que respecte a la seva intensitat tenen els alumnes que són conscients d'haver rebut formació específica en valors de respecte i de tolerància envers la diferència. D'aquesta manera, aquells alumnes que són conscients d'haver treballat temàtiques relacionades amb valors de respecte a la diferència manifesten que el clima de convivència a la seva aula és millor.

La formació en valors de tolerància davant la diferència dona lloc a una sensibilització més gran de l'alumne i això millora la convivència a les aules. Sembla existir una relació directa entre tenir consciència d'haver rebut formació específica en valors de solidaritat, respecte i acceptació de les diferències i el fet de denunciar en una major proporció actituds discriminatòries a les aules.

La gairebé inexistència de rebuig envers els alumnes d'origen sud-americà demostra, segons el nostre parer, l'existència d'elements comuns entre col·lectius d'origens diferents, com poden ser la llengua, la religió, algunes pràctiques culturals similars, etc., que actuen com a elements atenuadors del conflicte en acostar les diferents realitats de l'un i de l'altre col·lectiu.

Un cop hem analitzat aquestes dades, i recollint el que ja ens havien indicat els professors, creiem que es pot parlar de l'existència d'un cert rebuig selectiu envers certs col·lectius, o almenys de diferents velocitats pel que fa al ritme d'acceptació i d'integració dels alumnes de determinats orígens respecte als d'altres. En funció de l'existència o no d'elements de contacte que facin més properes realitats diferents, dos col·lectius d'origens diferents podran establir un coneixement més ràpid de l'altre. Així, doncs, seria interessant fomentar la generació d'elements comuns que poguessin ser compartits per aquells que són diferents, a fi que, mitjançant el contacte, s'arribi al coneixement. El coneixement de l'altre permet que oblidem la desconfiança irracional que allò que és diferent pot provocar en un primer moment, per donar pas a la construcció de la convivència acceptant com un igual aquell que percebem com a diferent. Aquest guany, però, necessita d'altres components per assolir-se, ja

que el coneixement de l'altre, és a dir, fer que allò diferent i estrany passi a ser conegut i proper, no és suficient. És necessari, doncs, el reforç dels valors de respecte i de tolerància envers la diferència i la diversitat, a fi que ens enfrontem a allò desconegut amb la ment oberta, i aquesta tasca de transmissió de valors cal portar-la a terme durant la totalitat del procés formatiu.

En definitiva, tot i l'existència d'actituds de rebuig a la diferència i de prejudicis envers persones i col·lectius d'origens diferents al propi, es comprova que el contacte amb realitats diferents a la pròpia, que comporta el coneixement de l'altre, juntament amb l'assimilació de valors de respecte a la diferència, adquirits mitjançant la formació, dilueixen el conflicte potencial entre cultures.

5. Propostes d'actuació

A parer nostre, les dades recollides durant la recerca permeten provar la nostra principal hipòtesi de treball, segons la qual el contacte amb altres realitats diferents a la pròpia juntament amb la formació en valors de respecte a la diferència tenen un efecte apaivagador dels prejudicis envers el qui és considerat diferent, evitant així el conflicte, alhora que fan factible la convivència intercultural.

En aquest sentit, creiem que cal treballar encara més a fons en la tasca d'inculcar i reforçar els valors de respecte i de tolerància envers la diferència i la diversitat, per tal de millorar la convivència a les aules. Per això considerem fonamental que l'educació en general, i en particular l'educació en valors, sigui un projecte compartit entre l'escola i la societat. D'aquesta manera, allò que és transmès per les diferents entitats socialitzadores guardarà una certa coherència general, almenys en relació amb els punts essencials que fonamenten la convivència en una societat democràtica com la nostra. Segons els resultats de la nostra recerca, les dues principals fonts de significat dels alumnes, la família i l'escola, transmeten actituds i valors que arriben a ser contradictoris en relació amb qüestions de respecte a la diferència. Aquesta situació, que col·loca l'escola i la família en posicions a vegades contraposades, pot donar lloc a situacions de conflicte intern i de desorientació en la conducta dels joves envers persones i col·lectius que són percebuts com a diferents.

Segons això, totes les accions que es portin a terme per fomentar en els alumnes el respecte envers la diferència i el diàleg com a instrument per solucionar els conflictes haurien d'articular-se al voltant de tres línies estratègiques:

1. Potenciar la creació d'una xarxa que entrellaci tots els actors i que sigui punt de referència per a la participació de tots en el procés educatiu.

2. Impulsar la participació de tots els actors que formen part de la comunitat educativa de l'Hospitalet de Llobregat.

3. Fomentar l'aplicació d'un projecte educatiu basat en la interculturalitat, que no tan sols busqui una mera coexistència física de grups etnicoculturals diferents, sinó que cerqui una veritable convivència social de grups diferents, que sigui positiva i estimuli l'intercanvi, la valoració i l'enriquiment entre les cultures en contacte.³

Alguns dels objectius que es pretenen assolir amb aquestes propostes d'actuació són:

1. Reduir el nivell de conflictivitat a les aules.

2. Fomentar el diàleg i el respecte envers els altres com a mitjà per solucionar els conflictes.

3. Disminuir entre els actors els prejudicis i els estereotips envers col·lectius d'altres orígens.

4. Potenciar el contacte intercultural com a mitjà de coneixement de l'altre.

5. Impulsar la creació d'elements de contacte, atenuadors del conflicte.

6. Contribuir a la sedimentació dels valors d'acceptació de les diferències.

Les accions proposades per l'Espai d'Anàlisi Social, per assolir aquests objectius, dins les línies establertes, són:

a) Entorn de l'eix de la creació de xarxa:

1. Crear, en el si del Consell Escolar Municipal, una comissió de treball on es trobin representants de tots els actors que formen la comunitat educativa (centres, professors, alumnes, pares i Administració). La seva funció ha de ser obrir canals de participació per a tots els actors i coordinar les accions principals que es duguin a terme.

2. Organitzar una conferència informativa, oberta a tota la comunitat educativa, però adreçada especialment a implicar les famílies. En aquesta sessió s'informarà de l'estat de la qüestió i de les accions previstes, o ja posades en marxa, per millorar la convivència a les aules.

3. Aquesta idea ha estat extreta a partir de la lectura de J. A. JORDÁN SIERRA, *Multiculturalisme i educació*, Barcelona, Proa, 1998, on s'expliquen els fonaments de l'educació intercultural.

b) Entorn de l'eix de la participació (tot i que també relacionat amb la creació de xarxa):

1. Elaboració d'un seminari per a professors d'ensenyament secundari. Els seus objectius seran:

1.1. Obrir un debat al voltant de les problemàtiques detectades, a la recerca de possibles solucions.

1.2. Presentar i estudiar experiències lligades a l'educació en valors dutes a terme a l'Hospitalet de Llobregat i a d'altres municipis.

1.3. Rebre l'assessorament d'experts en educació intercultural com a possible projecte educatiu a aplicar.

2. Obertura d'un procés de divulgació dels resultats de la recerca als alumnes, amb l'objectiu d'obrir un debat a les aules.

3. Organització d'unes jornades interculturals de caire cultural i lúdic en els centres. Es proposa que ONG i ídols musicals i/o esportius, especialment vinculats amb moviments de tolerància i de respecte a la diversitat, puguin dur a terme una tasca divulgadora entre els joves.

4. A partir de la conferència informativa, es proposa crear una sèrie de grups de treball per als pares. Aquestes *escoles de pares*, organitzades en els centres, pretenen educar els pares en qüestions relacionades amb la formació dels fills, com per exemple la interculturalitat. D'aquesta manera, es podrà obrir més el diàleg entre pares i professors.

c) Pel que fa a estimular l'aplicació d'un projecte educatiu basat en la interculturalitat, seguint les indicacions de J. A. Jordán i Enric Castellà,⁴ proposem:

1. Dissenyar un PEC tipus (Projecte Educatiu de Centre) que tingui en compte l'interculturalisme, i promoure'n l'adaptació als centres d'ensenyament secundari. Cada un dels centres haurà d'adaptar el PEC a la seva realitat.

2. Redactar un projecte curricular de centre en funció del PEC adaptat i dels objectius i continguts que hom es proposa assolir a cada etapa.

3. Concreció de com treballar l'interculturalisme en les diferents àrees curriculars.

4. En els casos en què no sigui possible aplicar un projecte educatiu basat en la interculturalitat, es pot potenciar l'aplicació d'estratègies i tècniques pedagògiques relacionades amb l'educació intercultural. També es proposa la realització en els centres de crèdits específics que potenciïn la transmissió de valors de respecte i de tolerància envers la diferència.

4. J. A. JORDÁN SIERRA, *Multiculturalisme i educació*, Barcelona, Proa, 1998.

Bibliografia

- CALVO BUEZAS, T. *Inmigración y racismo: así sienten los jóvenes del siglo XXI*. Madrid: Cauce, 2000.
- CARBONELL, Francesc [coord.]. *Educació i immigració: Els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social*. Barcelona: Mediterrània, 2000.
- COSTA, J.; ROS, A. «Diversitat dels fluxos migratoris, integració social i multicultural a Barcelona els darrers vint anys». A: *L'articulació social de la Barcelona contemporània*. Barcelona: Institut Municipal d'Història; Proa, 1997.
- ELZO IMAZ, Javier. *Joventut i seguretat a Catalunya: Enquesta als joves escolaritzats de 12 a 18 anys. Curs 2000-2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament i Departament d'Interior.
- JORDÁN SIERRA, J. A. *Multiculturalisme i educació*. Barcelona: Proa, 1998.
- ROVIRA, Marta. «El tractament de l'agressivitat als centres educatius: proposta d'acció tutorial». *Quaderns per a la coeducació*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació, 2000.
- WIEVIORKA, Michel. *El espacio del racismo*. Barcelona: Paidós, 1992.

Revistes i altres publicacions

- *Àmbits de Política i Societat*, núm. 18 (estiu 2001). [Monogràfic dedicat a polítiques d'integració]
- *I Jornades sobre la Interculturalitat al Baix Llobregat*. Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1996.

Altres fonts

- *Anuari estadístic de la ciutat de l'Hospitalet*. 2000.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. SERVEI D'ESTADÍSTICA I DOCUMENTACIÓ. *Estadística de l'ensenyament*.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Estadística de població*. 1996.

